

Kovács Teréz: Vidékfejlesztési politika (Második, bővített és javított kiadás, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, Pécs, 2012, 204 o.)

LUDESCHER GABRIELLA

A *Vidékfejlesztési politika* című könyv első megjelenése óta nyolc év telt el, azóta Magyarország az Európai Unió tagja lett. Ez idő alatt tapasztalatokat szereztünk az EU támogatáspolitikájának rendszeréről, a források lehívásáról, valamint felhasználásukról. A második, jelentősen átdolgozott, bővített kiadás a tapasztalatok bemutatása mellett felvázolja a megoldásra váró feladatokat is, így teszi igazán teljessé a könyvet. A kötet amellet, hogy mind az elméleti, fogalmi, mind a gyakorlati fejlesztési kérdésekkel részletesen foglalkozik, nem hagyja figyelmen kívül a problémák társadalmi megközelítését. A szerző a vidékfejlesztési politika európai és hazai viszonyait a statisztikai adatok alapján és társadalmi szempontok szerint vizsgálja, ezáltal azok számára is érthetővé teszi a könyvet, akik nem jártasak a vidékfejlesztési és európai uniós politikákban.

A könyv olvasása során érezhető a szerző kettős célja; egyrészt, hogy átfogó munka szülessék a vidékfejlesztésről, másrészt, hogy az e területen dolgozó szakemberek számára áttekintést adjon az elmúlt évek, évtizedek történéseiről és irányt mutasson a vidék fejlődését elősegítő feladatok elvégzéséhez. E céljainak Kovács Teréz oly mértékben eleget tett, hogy hiánypótló művet sikerült megalkotnia a szakma számára, s ezt vélhetőleg azért érthette el, mert évtizedek óta kutatja a falusi társadalom átalakulását, az egyéni gazdálkodás területi folyamatait és szociokulturális beágyazódását. A vidékfejlesztési politika két részre tagolódik, az olvasó az elsőben megismerheti a vidékfejlesztés alapjait, a másodikban a vidékfejlesztést érintő politikákba nyer betekintést. A szerző mind az Európai Unió régi tagországait, mind a 2004 óta csatlakozott államok viszonyait ismerteti, ám ezen belül kiemelkedő figyelemmel fordul a hazai állapotok elemzése felé.

A könyv első fejezetét a szerző három alfejezetre tagolja: fogalmi meghatározások; a második világháború után lezajlott térbeli-települési fejlődés; a vidékfejlesztési politika alapvető kérdései. Az első fejezet alfejezetei szorosan egymásra épülnek, lehetővé teszik az olvasó számára a szakkifejezések mélyebb, pontosabb megismerését. Kovács Teréz munkájának jelentőségét mutatja az a tény, hogy e könyv első kiadása óta a szakma a vidék, a magyarországi rurális térségek meghatározása és lehatárolása esetében az ő fogalmait használja.

A saját szakmai érdeklődésemből eredően – talán kissé elfogultan – „A vidékkutatás” című alfejezetet tartom a legérdekfeszítőbbnek. Akárcsak Európában, a vidékkutatást Magyarországon is megelőzte a falukutatás. A falukutatás az első világháború után kibontakozó népi irányzathoz kötődő falumozgalomból nőtt ki, jellemzően a néprajz és szociológia képviselői művelték. „Az 1980-as években a falukutatói táborokban részt vett szociológusok jelentős része az 1990-es évek végén már a vidékfejlesztés témakörben jelentetett meg tanulmányokat” – írja a szerző a 35. oldalon, s tudjuk, hogy ő is ezekhez a szociológusokhoz tartozik.

A második világháború után lezajlott térbeli-települési fejlődést a szerző több szempontból közelíti meg. Tisztázza az urbanizáció és a ruralizáció fogalmait, és bemutatja a fontosabb elméleteket. Az urbanizáció egyes szerzők szerint szakadatlan folyamat, mások, mint például Enyedi György (1988), szakaszosnak tartják. A ruralitás három, foglalkozási, szociokulturális, ökológiai dimenzióját vázolja fel a szerző Starosta (1994) munkája alapján. Kovács Teréz arra a következtetésre jut, hogy „az ezredfordulón Nyugat-Európa az ökológiai, a poszt-szocialista országok egyes államai pedig a foglalkoztatási ruralizáció felé tartottak. Ez egymástól két merőben eltérő forгатókönyv magvalósítását jelenti” (41. o.). Modernizációk eltérő időben és jellemzőkkel jelennek meg különböző régiókban, országokban. A szerző nemzetközi tipológiák segítségével a hazai fejlődést követi és értelmezi az 1950-es évektől napjainkig.

A könyv második kiadása több új alfejezetet tartalmaz, a leginkább figyelemreméltó „A második gazdaság térnyerése a vidéki Magyarországon” címet viseli, amelyből megismerhetjük a falvaink jelentős részében az 1970-es évektől végbement gazdasági változásokat. A háztáji kisüzemre alapozott második gazdaság kialakulásával együtt járt a falusi társadalom életmódbeli változása, amely a társadalmi-gazdasági rendszer megszűnésével együtt omlott össze, jöllehet a falusi társadalom megújulásának egyik alternatívája lehetett volna.

A jelentős térbeli átalakuláshoz a poszt-szocializmus első évtizedében hozzájárult a külföldi tőke gyors beáramlása a központi és a nyugati határ menti területekre, miközben a mezőgazdaság nemzetgazdasági súlya az egész országban drasztikusan csökkent. A szerző elismeri, hogy Magyarország a rendszerváltás után a modernizáció tekintetében jelentős lépéseket tett a piacgazdaság, a demokratikus politikai rendszer kialakítása területén, de hiányolja a modernizáció közösségi és kulturális alrendszereinek kiépítését, amelyeknek nagy szerepet tulajdonít. A modernizáció folyamatai és a térbeli változások a településszerkezetben új jelenségeket idéztek elő a tömeges várossá nyilvánítással, a migrációval, ugyanakkor Nyugat-Európa-hoz képest még mindig magas falusi lakosságárányal.

A Magyarországon lezajlott térbeli-települési fejlődés áttekintését követően a szerző a vidékfejlesztés alapvető kérdéseire ad választ. A könyv a vidékfejlesztést a fejlesztés és a fejlődés oldaláról közelíti meg. A szerző álláspontja szerint „ideális állapotban a vidék fejlődik, pozitív irányba változik, a vidékfejlesztésre csak akkor van szükség, ha a fejlődés folyamatát gyorsítani, vagy írá-

nyát változtatni szeretnénk” (64. o.). Az EU-ban és hazánkban a vidékfejlesztés céljaként fogalmazzák meg a rurális térségek népességmegtartó erejének fokozását, a mezőgazdaság diverzifikált fejlesztését és a vidéki értékek megőrzését. Magyarországon főként a jövedelmek növelését és az infrastruktúra fejlesztését helyezik előtérbe. Egy sokak által vitatott témát is tárgyal a szerző, és pedig a vidékfejlesztés kapcsolódását az agrárgazdaság fejlesztéséhez, valamint a területfejlesztéshez. A vidékfejlesztés nem szűkíthető le agrárfejlesztésre, ahogy a vidékfejlesztés nem azonos a területfejlesztéssel, hanem az utóbbinak sajátos területe. A szerző megkülönbözteti egymástól a városiak, illetve falusiak érdekét szolgáló vidékpolitikát is.

A könyv második része áttekinti az Európai Unió vidékfejlesztést érintő politikáját mind a régi, mind a 2004 óta csatlakozott államokban. A második rész első fejezete ismerteti az európai integráció történetét, az Európai Tanács szervezetét, az Európai Unió működését, a közösségi döntéshozatal eljárási rendjét, valamint a Rurális Térségek Európai Chartájának alapelvét és a Corki nyilatkozatot. Ennek során a szerző bemutatja a közös agrárpolitika alapelveit, fejlődési szakaszait, működését. Ez a politika folyamatosan változik annak érdekében, hogy mind a posztzocialista, mind a régi tagállamok megkapják a számukra leginkább szükséges támogatást.

A második részben is találkozhatunk két új alfejezettel az első kiadáshoz képest. Az egyikben naprakész ismereteket szerezhethetünk az Európai Unió költségvetési bevételeiről és kiadásairól. A másikban a szerző azt a kérdést teszi fel, hogy „Miért támogatja az Európai Unió a mezőgazdaságot?” A válaszokat nem csupán a gazdasági, jóval inkább szociokulturális okokban keresi. Az olvasó megismerheti a közös agrárpolitika reformjának kibontakozását is négy alfejezeten keresztül. Elsőként a GATT/WTO-forduló hatását, az 1992-es és 2003-as javaslatokat, amelyek nyomán a 2003. évi reformintézkedések megnövelték a vidékfejlesztési támogatások összegét. Az 1992-es reform eredményeként az agrár-környezetvédelem beépült a közös agrárpolitikába. Megismerhetjük továbbá a többfunkciós mezőgazdaság modelljét, amelyben a vidékfejlesztés „második pilléreként” jelennek meg az agrár-környezetvédelmi intézkedések.

A szerző külön fejezetet szánt az európai regionális politikának, részletesen bemutatja kialakulását, 1988-as reformját, a 2007–2013 közötti évek kohéziós politikájának elveit és stratégiai megközelítését, ezen belül a támogatások alapelveit, a programok irányítási és ellenőrzési rendszerét. A könyv tárgyalja az EU regionális politikája előtti kihívásokat is, amelyek közül a szerző a fenntartható és kiegyensúlyozottabb fejlődés megteremtését tartja a legfontosabbnak.

Az olvasó megismerheti a Magyarországon a rendszerváltás után végbe ment regionalizációt és területfejlesztést, ez utóbbi intézményrendszerét. A szerző részletesen tárgyalja a posztzocialista országok vidékfejlesztési politikáját és eszközeit az EU-csatlakozás előtt, valamint a tagságunk első éveit. Így elmaradhatatlan a Nemzeti Fejlesztési Terv I. és II. (Új Széchenyi Terv), valamint a vidékfejlesztési támogatások (2007–2013) bemutatása.

A szerző végezetül a vidékfejlesztés átmeneti szakaszáról ír, és annak két forgatókönyvét mutatja be. Az egyik a mezőgazdasághoz kapcsolódik, a másikat a mezőgazdaságon kívül vázolja fel. A vidékfejlesztést komplex feladatnak tekintti, amelyhez „szükséges a kormány jó vidékpolitikája, a vidékkutatók problémafeltáró, elemző és jövőképet felvázoló munkája, valamint az érintettek, a rurális térségekben élők tenni akarása és összefogása” (204. o.).